

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 t/m 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examiner en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regel(s) vastgesteld:

- 1 Een afwijking in de uitkomst van een berekening door acceptabel tussentijds afronden wordt de kandidaat niet aangerekend.
- 2 Per vraag wordt één scorepunt afgetrokken van het aantal dat volgens het beoordelingsmodel moet worden toegekend als in een gevraagde berekening één of meer van de onderstaande fouten zijn gemaakt:
 - als één of meer rekenfouten zijn gemaakt;
 - als de eenheid van de uitkomst niet of verkeerd is vermeld, tenzij gezien de vraagstelling het weergeven van de eenheid overbodig is. In zo'n geval staat in het beoordelingsmodel de eenheid tussen haakjes.
- 3 Per vraag wordt één scorepunt afgetrokken van het aantal dat volgens het beoordelingsmodel moet worden toegekend als in een gevraagde reactievergelijking één of meer van de onderstaande fouten zijn gemaakt:
 - als tribune-ionen zijn genoteerd;
 - als de coëfficiënten niet zijn weergegeven in zo klein mogelijke gehele getallen.
- 4 Als in een vraag niet naar toestandsaanduidingen wordt gevraagd, mogen fouten in toestandsaanduidingen niet in rekening worden gebracht.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores

Okseigeur

1 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

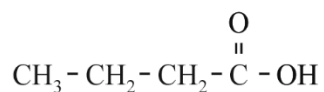
- Bij het verdampen van water (vindt afkoeling plaats, dus er) is energie nodig. Het is dus een endotherm proces.
- Bij het verdampen van water worden vanderwaalsbindingen/waterstofbruggen/bindingen tussen moleculen verbroken en dat kost energie. Het is dus een endotherm proces.

- inzicht dat er energie nodig is 1
- consequente conclusie 1

2 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

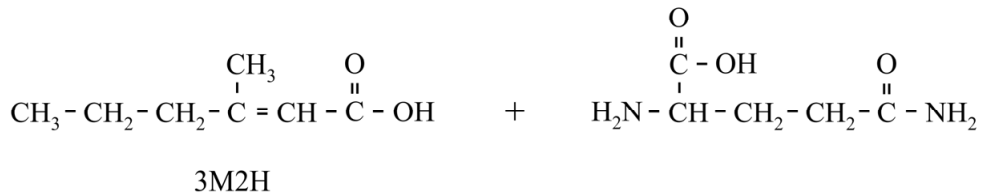
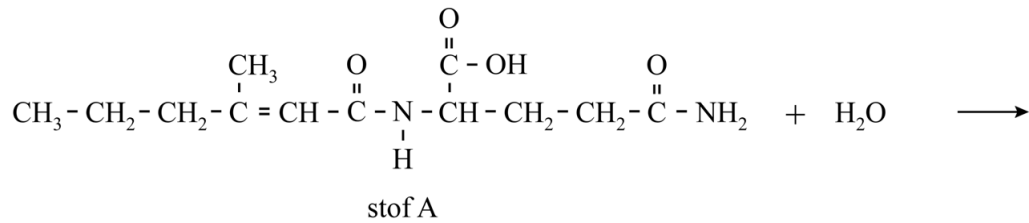
(De systematische naam van boterzuur is butaanzuur.)

- carboxylgroep juist weergegeven 1
- rest van de structuurformule juist 1

3 maximumscore 3

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- H₂O voor de pijl 1
- NH₂-groep getekend aan het tweede koolstofatoom van de zelf getekende structuurformule na de pijl 1
- rest van de zelf getekende structuurformule na de pijl en elementbalans juist 1

4 maximumscore 1

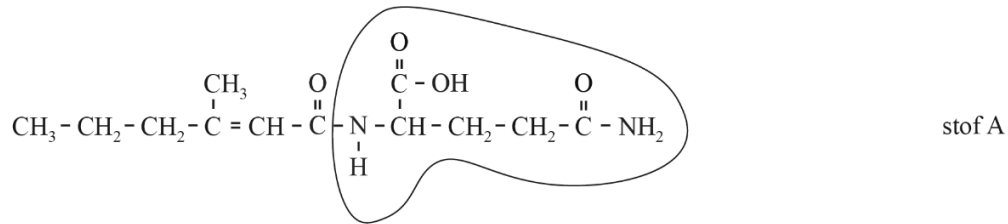
Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- De lage(re) pH is niet het optimum voor de werking van ACY / van het enzym dat 3M2H vormt.
- Een lage(re) pH veroorzaakt veranderingen aan de vorm van ACY / aan de vorm van het enzym (dat stof A omzet, waardoor het niet meer kan hechten aan stof A).
- ACY gaat kapot bij een lage(re) pH.

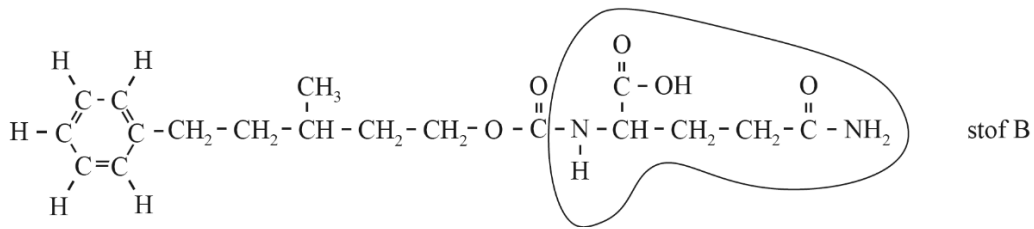
Uit het antwoord moet blijken dat de pH invloed heeft op de vorm van het enzym / dat het enzym een pH-optimum heeft.

5 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

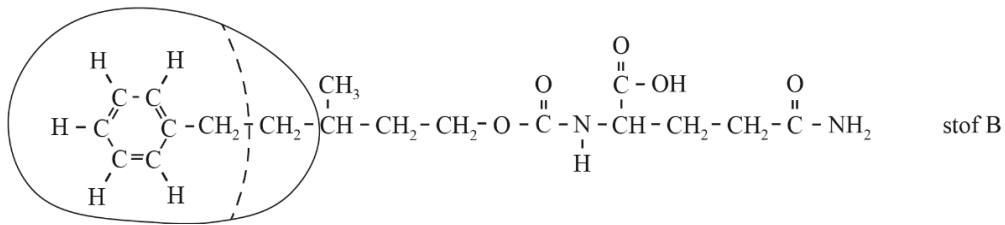
en/of

Het 3-lettersymbool van deze aminozuureenheid: Gln.

- eenmaal/tweemaal de juiste aminozuur-eenheid omcirkeld 1
- consequente conclusie met betrekking tot het 3-lettersymbool van het aminozuur 1

Indien een antwoord als het volgende is gegeven

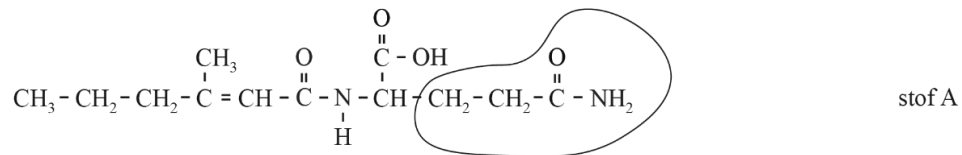
Het 3-lettersymbool van deze aminozuureenheid: Phe.

1

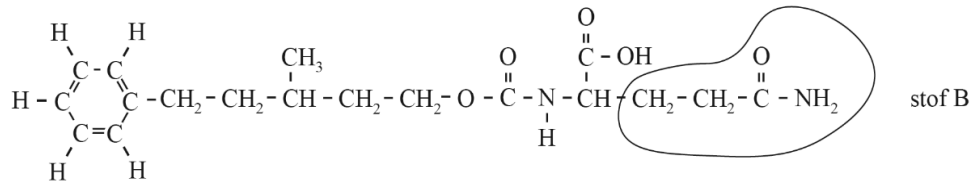
Opmerkingen

- Als de naam glutamine of het 1-lettersymbool Q is gegeven, dit goed rekenen.

- *Het volgende antwoord hier goed rekenen:*

en/of

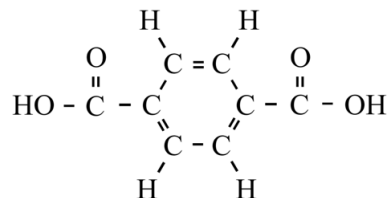
Het 3-lettersymbool van deze aminozuureenheid: Gln.

- *Als een onjuist antwoord op vraag 5 het consequente gevolg is van een onjuist antwoord op vraag 3, dit antwoord op vraag 5 goed rekenen. Een voorbeeld van zo'n onjuist antwoord is het hydrolyseren van de peptidebinding op de verkeerde plek.*
- *Als behalve een juiste aminozuur-eenheid ook een onjuiste eenheid is omcirkeld, het tweede scorepunt niet toekennen.*

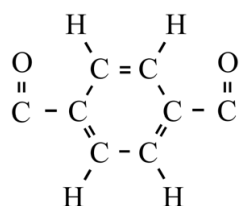
Afval van PET

6 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

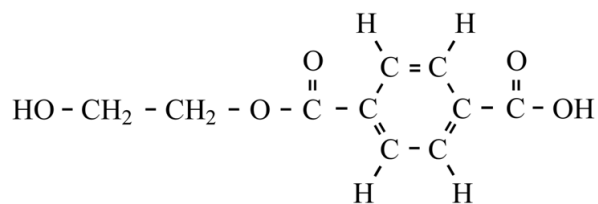
- de gegeven structuurformule bevat het volgende gedeelte:

- twee carboxylgroepen

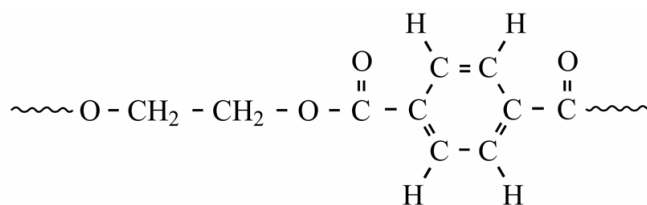
1
1

Indien het volgende antwoord is gegeven:

1

Indien een antwoord als het volgende is gegeven:

0

Vraag	Antwoord	Scores

7 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- PET bestaat uit losse ketens / PET is een ketenpolymeer. PET is dus een thermoplast (en die kan worden verwerkt in een extruder).
- PET bevat geen extra reactieve groepen (om crosslinks te vormen), / In PET zijn geen crosslinks aanwezig, dus PET is een thermoplast (en die kan worden verwerkt in een extruder).
- (Bij extruderen wordt een vloeibaar polymeer gebruikt.) PET kan worden gesmolten, want het bestaat uit losse ketens (dus het kan worden verwerkt in een extruder).

- PET bestaat uit losse ketens / PET is een ketenpolymeer / PET bevat geen extra reactieve groepen / PET bevat geen crosslinks 1
- PET is een thermoplast / PET kan worden gesmolten 1

8 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- Door (herhaaldelijk) extruderen neemt de molaire massa af. De vanderwaalskracht (tussen de ketens) neemt dus af en de aantrekkingskracht tussen de moleculen dus ook.
- Door (herhaaldelijk) extruderen (neemt de molaire massa af en) worden de polymeerketens korter. Hierdoor wordt de vanderwaalsbinding/molecuulbinding (tussen de ketens) minder sterk en neemt de aantrekkingskracht tussen de polymeermoleculen dus af.

- inzicht dat de gemiddelde molaire massa/ketenlengte afneemt 1
- relatie gelegd met de vanderwaalsbinding/molecuulbinding en consequente conclusie 1

9 maximumscore 1

adsorberen/adsorptie

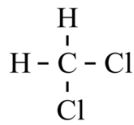
10 maximumscore 1

destilleren/destillatie

Vraag	Antwoord	Scores

11 maximumscore 3

Voorbeeld van een juiste structuurformule is:

Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:

- Hydrofobe kleurstoffen lossen het best op in een hydrofoob oplosmiddel. (Een molecuul) dichloormethaan bevat geen OH-groep (en geen NH-groep). / (Een molecuul) methanol bevat een OH-groep. Dichloormethaan is (het meest) hydrofoob (en daardoor het meest geschikt).
- (Een molecuul) methanol bevat een OH-groep en is dus hydrofiel. / (Een molecuul) dichloormethaan bevat uitsluitend C-H-bindingen en C-Cl-bindingen en is dus hydrofoob. (Dichloormethaan is het meest hydrofoob en dus het meest geschikt.)

- structuurformule juist 1
- methanol bevat een OH-groep / dichloormethaan bevat geen OH-groep / dichloormethaan bevat uitsluitend C-H-bindingen en C-Cl-bindingen 1
- dichloormethaan is (het meest) hydrofoob / methanol is hydrofiel 1

12 maximumscore 1

water en ethaan-1,2-diol

Ammoniak en mest

13 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

(Ureum bevat stikstofatomen.) Eiwitten zijn de enige van de drie voedingsstoffen die (altijd) stikstofatomen bevatten. Het is dus het meest waarschijnlijk dat eiwitten de bron van ureum zijn.

- eiwitten 1
- uitleg aan de hand van het element stikstof/N 1

Indien een antwoord is gegeven als:

Het koolhydraat chitine bevat (net als ureum) stikstofatomen. Het is dus het meest waarschijnlijk dat koolhydraten de bron van ureum zijn. 1

Indien een antwoord is gegeven als:

Fosfolipiden zijn vetten en bevatten (net als ureum) stikstofatomen. Het is dus het meest waarschijnlijk dat vetten de bron van ureum zijn. 1

Opmerking

Het volgende antwoord goed rekenen:

Vetten en koolhydraten bevatten uitsluitend C- en H-atomen (en geen N-atomen). Het is dus het meest waarschijnlijk dat eiwitten de bron van ureum zijn.

Vraag	Antwoord	Scores

14 maximumscore 4

Voorbeelden van een juiste berekening zijn:

Er moet $\frac{1,0 \cdot 10^3}{17,0} = 58,8$ (mol) NH_3 worden omgezet.

Het aantal mol H_2SO_4 dat nodig is, bedraagt: $\frac{58,8}{2} = 29,4$.

De massa van H_2SO_4 die nodig is, bedraagt: $29,4 \times 98,1 = 2,89 \cdot 10^3$ (g).

Het benodigde volume van H_2SO_4 is dus $\frac{2,89 \cdot 10^3}{1,84 \cdot 10^3} = 1,6$ (dm^3).

($1,6 \text{ dm}^3$ is nagenoeg 1,5 L)

- omrekening van de massa ammoniak naar de chemische hoeveelheid 1
- toepassing van de molverhouding: $\text{H}_2\text{SO}_4 : \text{NH}_3 = 1 : 2$ 1
- omrekening van de chemische hoeveelheid zwavelzuur naar de massa 1
- juiste verwerking van de dichtheid van geconcentreerd zwavelzuur 1

of

1,5 L H_2SO_4 heeft een massa van $1,5 \times 1,84 \cdot 10^3 = 2,76 \cdot 10^3$ (g).

Dit komt overeen met $\frac{2,76 \cdot 10^3}{98,1} = 28,1$ (mol) H_2SO_4 .

Hiermee wordt $28,1 \times 2 = 56,3$ (mol) NH_3 omgezet.

Dat is $56,3 \times 17,0 \times 10^{-3} = 9,6 \cdot 10^{-1}$ (kg) of $56,3 \times 17,0 = 9,6 \cdot 10^2$ (g).

($9,6 \cdot 10^{-1}$ kg is nagenoeg 1,0 kg.)

- juiste verwerking van de dichtheid van geconcentreerd zwavelzuur 1
- omrekening van de massa zwavelzuur naar de chemische hoeveelheid 1
- toepassing van de molverhouding: $\text{H}_2\text{SO}_4 : \text{NH}_3 = 1 : 2$ 1
- omrekening van de chemische hoeveelheid ammoniak naar de massa 1

Vraag	Antwoord	Scores

15 maximumscore 3

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

Er verdampt per jaar aan water $1,3 \cdot 10^{-3} \times 35 \times 24 \times 365 = 4,0 \cdot 10^2$ (L).

Er wordt per jaar $3,0 \times 30,0 = 0,90 \cdot 10^2$ (L) waswater afgevoerd.

Er moet dus in totaal worden aangevuld: $4,0 \cdot 10^2 + 0,90 \cdot 10^2 = 4,9 \cdot 10^2$ (L) water.

- berekening volume water dat jaarlijks verdampt 1
- berekening volume water in L dat jaarlijks wordt afgevoerd en optellen bij het berekende volume water in L dat jaarlijks verdampt 1
- significantie 1

Opmerking

Als voor het aantal dagen in een jaar 365,25 of 366 is gebruikt, dit goed rekenen.

Groen cement

16 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- Tot poeder vermalen steenkool heeft een groter (reactie-/contact)oppervlak. Hierdoor zijn er meer (effectieve) botsingen (per tijdseenheid, waardoor de verbranding sneller gaat).
- Poeder heeft een grotere verdelingsgraad. Hierdoor botsen de deeltjes vaker (effectief, waardoor de verbranding sneller gaat).
- juist verband gegeven tussen de tot poeder vermalen steenkool en het (reactie-/contact)oppervlak / de verdelingsgraad 1
- juist verband gegeven tussen het (reactie-/contact)oppervlak en het aantal botsingen / de verdelingsgraad en het aantal botsingen 1

Indien slechts een juist verband is gegeven tussen het tot poeder vermalen en het aantal botsingen / tussen de reactiesnelheid en het aantal botsingen 1

Vraag	Antwoord	Scores
17	maximumscore 2 Een voorbeeld van een juist antwoord is: $3 \text{ CaO} + \text{SiO}_2 \rightarrow \text{Ca}_3\text{SiO}_5$ • $3 \text{ CaO} + \text{SiO}_2$ voor de pijl • Ca_3SiO_5 na de pijl Indien een vergelijking is gegeven als: – $\text{CaO} + \text{SiO}_2 \rightarrow \text{CaSiO}_3$ – $2 \text{ CaO} + \text{SiO}_2 \rightarrow \text{Ca}_2\text{SiO}_4$ – $\text{CaO} + 3 \text{ SiO}_2 \rightarrow \text{CaSi}_3\text{O}_7$ <i>Opmerkingen</i> – <i>Een vergelijking als de volgende goed rekenen:</i> $6 \text{ CaO} + 2 \text{ SiO}_2 \rightarrow \text{Ca}_6\text{Si}_2\text{O}_{10}$ – <i>Een formule als $(\text{CaO})_3\text{SiO}_2$ hier goed rekenen.</i>	1 1 1
18	maximumscore 1 Voorbeelden van een juist antwoord zijn: – het verbranden van steenkool / Voor het verhitten van de oven wordt een fossiele brandstof gebruikt. – In de klei (of in de kalksteen) kunnen organische resten zitten die ook verbranden (, hierbij ontstaat CO_2). <i>Opmerking</i> <i>Het volgende antwoord goed rekenen:</i> <i>Voor het ronddraaien van de buis is energie nodig. Als die door verbranding van fossiele brandstoffen wordt verkregen, ontstaat CO_2.</i>	
19	maximumscore 2 Voorbeelden van een juiste uitleg zijn: – NO_x ontstaat door de reactie van (het gas) stikstof (uit de lucht) met zuurstof. – Wanneer stikstof verbrandt, ontstaat NO_x. – De lucht is dan heet genoeg om NO_x te laten ontstaan. Voorbeelden van een juist ongewenst effect zijn: – zure depositie / zure regen / verzuring / pH-daling – In de lucht ontstaat salpeterzuur. – smogvorming – aantasting van de ozonlaag – eutrofiëring • juiste uitleg waarom NO_x ontstaat • juist ongewenst effect van NO_x	1 1

Vraag	Antwoord	Scores

20 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Reactie 2 (is de zuur-basereactie).

H⁺ is het zuur. / Het H⁺-ion is het zuur.

CO₃²⁻ is de base. / Het carbonaat-ion is de base.

- H⁺ is het zuur 1
- CO₃²⁻ is de base en reactie 2 (is de zuur-basereactie) 1

Indien een antwoord is gegeven als:

- Reactie 2: H⁺ is de base en CO₃²⁻ is het zuur.
- Reactie 2: CO₃²⁻ is de base en Ca²⁺ is het zuur.
- Reactie 3: OH⁻ is de base en Ca²⁺ is het zuur. 1

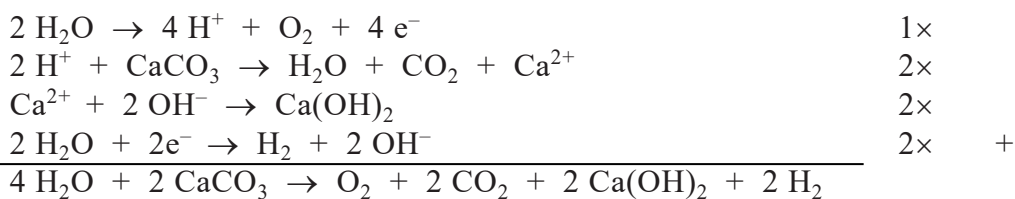
Opmerking

Een antwoord als het volgende goed rekenen:

Reactie 2 (is de zuur-basereactie). H⁺ is het zuur en CaCO₃ is de base.

21 maximumscore 3

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- gelijkmaken van de elektronen door reactie 1 en 4 in de juiste verhouding te laten verlopen 1
- de vier reacties in de juiste verhouding bij elkaar opgeteld 1
- gelijke deeltjes voor en na de pijl tegen elkaar weggestreept 1

22 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

halfreactie: H₂ → 2 H⁺ + 2e⁻

Aan elektrode A worden elektronen afgestaan, dus elektrode A is de negatieve elektrode. / Elektrode A is de negatieve elektrode omdat hier de reductor reageert.

- halfreactie juist 1
- uitleg en conclusie consequent met de gegeven halfreactie 1

Opmerking

Wanneer in de halfreactie in plaats van een enkele pijl het evenwichtsteken staat, dit goed rekenen.

Vraag	Antwoord	Scores

23 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

toelichting uitgangspunt 3:

- (Om de reacties in de reactor te laten verlopen hoeft geen steenkool verbrand te worden, dus) bij het nieuwe proces ontstaat minder CO₂.
- Bij het nieuwe proces ontstaat geen NO_x / ontstaat geen CO.

toelichting uitgangspunt 6:

De waterstof en zuurstof die ontwijken uit de reactor worden in een brandstofcel weer omgezet tot elektrische stroom, die hergebruikt kan worden om de reactor van energie te voorzien.

- toelichting uitgangspunt 3 juist 1
- toelichting uitgangspunt 6 juist 1

Booglassen

24 maximumscore 2

- bindingstype: metaalbinding 1
- soort deeltjes: elektronen 1

Indien het volgende antwoord is gegeven:

bindingstype: ionbinding

soort deeltjes: (vrije/beweeglijke) ionen 1

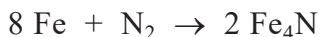
25 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

$$1811 - 273 = 1538 \text{ (}^\circ\text{C)}$$

- smeltpunt ijzer juist: 1811 (K) 1
- omrekening naar °C juist 1

26 maximumscore 2

- juiste formules voor en na de pijl 1
- de elementbalans juist in een vergelijking met uitsluitend de juiste formules voor en na de pijl 1

Vraag	Antwoord	Scores

27 maximumscore 2

Voorbeelden van juiste risico's zijn:

- brand/explosie veroorzaakt door waterstof
- brand/explosie veroorzaakt door koolstofmono-oxide
- vergiftiging veroorzaakt door koolstofmono-oxide / lichamelijke schade (na inademen) veroorzaakt door koolstofmono-oxide

- een risico met veroorzakende stof juist 1
- een tweede risico met veroorzakende stof juist 1

Opmerking

Als slechts twee risico's zijn gegeven zonder het bijbehorende gas, voor deze vraag geen scorepunten toekennen.

28 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Onderdeel A heeft een grootte van 0,35 cm.

Dit komt overeen met: $0,35 \times 73 = 25,6$ (nm).

$$25,6 \text{ nm} = 25,6 \cdot 10^{-9} \text{ m}$$

Een ijzeratoom heeft een diameter van $252 \cdot 10^{-12} \text{ m} = 0,252 \cdot 10^{-9} \text{ m}$. (Een ijzeratoom is vele malen kleiner dan onderdeel A.) Onderdeel A is dus geen ijzeratoom.

- juiste berekening van de afmeting van onderdeel A: 25,6 nm, waarbij $21,9 \text{ nm} \leq A \leq 29,2 \text{ nm}$ 1
- vergelijken van de diameter van onderdeel A met die van een ijzeratoom in een gelijke eenheid en consequente conclusie 1

29 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

Oxide-ionen hebben een lading van 2⁻ (en mangaan-ionen hebben een lading van 2⁺). Deze ionen hebben samen een lading van $(2+) + 4 \times (2-) = 6-$.

Een ijzer-ion in MnFe_2O_4 heeft daarom een lading van $\frac{6+}{2} = 3+$.

- berekening van de totale lading van een mangaan-ion en vier oxide-ionen 1
- consequente conclusie met betrekking tot de lading van een ijzer-ion 1

Vraag	Antwoord	Scores

De ritmische-vlammenproef

30 maximumscore 2

- vanderwaalsbinding(en)/molecuulbinding(en) 1
- waterstofbrug(gen) 1

31 maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste karakteristieke eigenschap zijn:

- Een katalysator wordt wel gebruikt, maar wordt niet verbruikt.
- Een katalysator verlaagt de activeringsenergie van een reactie.
- Een katalysator versnelt de reactie.

Voorbeelden van een juiste toelichting zijn:

- Waterstof, koolstofmono-oxide en koolstofdioxide bevatten geen platina-atomen (dus is platina bij deze reactie niet verbruikt).
- De reactieproducten zijn H₂, CO en CO₂.
Geen van deze reactieproducten bevat het element platina (dus platina zelf reageert netto niet mee).
- De reactieproducten bevatten uitsluitend de elementen C, H en O. (Platina wordt dus niet verbruikt.)

- juiste karakteristieke eigenschap gegeven 1
- juiste toelichting gegeven waaruit blijkt dat platina een katalysator is 1

32 maximumscore 4

Voorbeelden van een juiste berekening zijn:

Het volume van formaldehyde in het lokaal is dan $156 \times 0,83 = 129 \text{ (cm}^3\text{)}$.

Het aantal mol formaldehyde is dan $\frac{129}{2,40 \cdot 10^4} = 5,40 \cdot 10^{-3} \text{ (mol)}$.

De massa in gram formaldehyde is dus $5,40 \cdot 10^{-3} \times 30,0 = 0,16 \text{ (g)}$

- juiste verwerking van het volume van het lokaal en de geurdrempel 1
- juiste verwerking van het volume van 1,00 mol formaldehydegas 1
- juiste verwerking van de molaire massa van formaldehyde 1
- significantie 1

of

Vraag	Antwoord	Scores

De geurdrempel van $0,83 \text{ cm}^3$ per m^3 komt overeen met

$$\frac{0,83}{2,40 \cdot 10^4} = 3,46 \cdot 10^{-5} \text{ (mol) formaldehyde per } \text{m}^3.$$

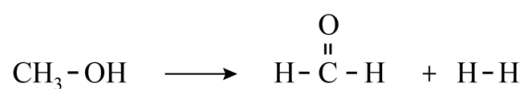
Dit komt overeen met $3,46 \cdot 10^{-5} \times 30,0 = 1,04 \cdot 10^{-3} \text{ (g) formaldehyde per } \text{m}^3$.

In het lokaal zit dus minimaal $1,04 \cdot 10^{-3} \times 156 = 0,16 \text{ (g) formaldehyde}$.

- juiste verwerking van het volume van 1,00 mol formaldehydegas en de geurdrempel 1
- juiste verwerking van de molaire massa van formaldehyde 1
- juiste verwerking van het volume van het lokaal 1
- significantie 1

33 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- juiste structuurformule van formaldehyde na de pijl 1
- juiste structuurformules van methanol voor de pijl en van waterstof na de pijl en de coëfficiënten gelijk aan 1 1

34 maximumscore 3

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

$$(2,39 - 1,09) \cdot 10^5 = 1,30 \cdot 10^5 \text{ (J mol}^{-1}\text{)}.$$

De bewering is dus juist.

of

De reactiewarmte van reactie 1 is:

$$-E_{\text{begin}} + E_{\text{eind}} = -(-2,39 \cdot 10^5) + (-1,09 \cdot 10^5) = 1,30 \cdot 10^5 \text{ (J mol}^{-1}\text{)}$$

(De reactiewarmte is positief. / De reactie is endotherm.) De bewering is dus juist.

- juiste absolute waarden van de vormingswarmtes 1
- rest van de berekening 1
- consequente conclusie 1

Vraag	Antwoord	Scores

35 maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste waarneming zijn:

- De oplossing wordt troebel/wit.
- Er ontstaat een neerslag.
- Er wordt een vaste stof gevormd.

Een voorbeeld van een juiste verklaring is:

(Het ontstane) calciumcarbonaat is een slecht oplosbaar zout / lost slecht op in water.

- juiste waarneming gegeven 1
- juiste verklaring gegeven 1

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinerator in de applicatie Wolf.

Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 3 juli.

6 Bronvermeldingen

Afval van PET

op basis van een artikel in het tijdschrift Waste Management, 2017 “Mechanical and chemical recycling of solid plastic waste”, door K. Ragaert et al

De chemische recyclemethode: op basis van de United States Patent Application Publication (US 2018 / 0037710 A1) getiteld Polymer Degradation, door Hooghoudt et al

Ammoniak en mest

op basis van het document “Een luchtwasser, wat nu?” van Vemis

Groen cement

op basis van een artikel in het tijdschrift PNAS, 2020 “Toward electrochemical synthesis of cement - An electrolyzer-based process for decarbonating CaCO₃ while producing useful gas streams”, door L.D. Ellis et al

Booglassen

foto afkomstig uit The Welding Journal, 2005 “Chemical Analysis of Welding Fume Particles”, N.T. Jenkins, T. W. Eagar

Ritmische vlammenproef

naar nemokennislink.nl, 2017 “Studenten ontrafelen werking klassiek experiment”, door Renée Moezelaar

op basis van een artikel in het tijdschrift Journal of Chemical Education, 2017 “Misconceptions in the Exploding Flask Demonstration Resolved through Students’ Critical Thinking”, door R. Spierenburg et al

Overige figuren: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2023

scheikunde havo

Centraal examen havo

Tijdvak 2

Correctievoorschrift

Aan de secretarissen van het eindexamen van de scholen voor havo,

Bij het centraal examen scheikunde havo:

Op **pagina 15**, bij **vraag 15** moet het volgende voorbeeld van een juiste berekening worden toegevoegd:

of

Per jaar wordt er aan stallucht geventileerd: $35 \times 24 \times 365 = 3,07 \cdot 10^5 \text{ (m}^3\text{)}$.

Er verdampt per uur aan water: $1,3 \cdot 10^{-3} \times 3,07 \cdot 10^5 = 3,99 \cdot 10^2 \text{ (L)}$.

Dat is in totaal per jaar $3,99 \cdot 10^2 \times 24 \times 365 = 3,5 \cdot 10^6 \text{ (L)}$.

Er wordt per jaar $3,0 \times 30,0 = 90 \text{ (L)}$ waswater afgevoerd.

Er moet dus in totaal worden aangevuld: $(3,5 \cdot 10^6 + 90) = 3,5 \cdot 10^6 \text{ (L)}$ water.

- berekening volume water dat jaarlijks verdampt 1
- berekening volume water in L dat jaarlijks wordt afgevoerd en inzicht dat deze hoeveelheid verwaarloosbaar is ten opzichte van het berekende volume dat jaarlijks verdampt / berekening volume water in L dat jaarlijks wordt afgevoerd en optellen bij het berekende volume water in L dat jaarlijks verdampt 1
- significantie 1

Toelichting:

Deze aanvulling is bedoeld om een andere interpretatie van de gegevens in de vraag van een rechtmatige score te voorzien. Het gegeven "per uur" in het vierde aandachtsstreepje van vraag 15 is multi-interpretabel, waardoor de berekening die hierboven is gegeven rekenkundig correct is.

Ik verzoek u dit bericht door te geven aan de correctoren scheikunde havo.

Namens het College voor Toetsen en Examens,

drs. J.H. van der Vegt,
voorzitter